

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ГРОМАДЯНСЬКІЙ ТА ІСТОРИЧНІЙ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЯХ, ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ПРЕДМЕТІВ У 2024–2025 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

За останні роки, від початку повномасштабного вторгнення РФ, здобувачі освіти мають обмежений доступ до освітнього процесу, потерпають від посттравматичного синдрому, відчувають зниження мотивації та пізнавальних процесів, а також можуть перебувати в небезпечних умовах або у вимушеній евакуації, де навчатися досить важко. Навчання є процесом, який дає учням / ученицям підтримку, відчуття стабільності та безпеки, гарантією сталого розвитку нашої країни. Тому нині, попри складні умови, важливо підтримувати та намагатися підвищувати якість освіти.

Українським центром оцінювання якості освіти проаналізовано проблеми, що спричиняють виникнення освітніх втрат серед учнів / учениць, запропоновано шляхи їх подолання. З матеріалами дослідження можна ознайомитися в посібнику УЦОЯО «Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання»: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf

Ураховуючи рівень зниження навчальних досягнень із суспільствознавчих предметів у закладах освіти рекомендуємо на початку 2024–2025 навчального року у 6–11 класах спланувати заняття на повторення з метою визначення та коригування рівня засвоєння навчального матеріалу за минулий навчальний рік. Кількість таких уроків педагоги планують самостійно з урахуванням досвіду організації дистанційного або змішаного навчання у 2023–2024 навчальному році.

Для якісної організації освітнього процесу в цьому навчальному році, з метою подолання чи коригування навчальних втрат варто врахувати методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України, Українського центру оцінювання якості освіти й використовувати в роботі рекомендовані онлайн-ресурси, підручники, посібники тощо, а також відеоматеріали, аудіоподкасти, освітні платформи й інші цифрові ресурси, активно користуватися платформою для дистанційного та змішаного навчання «Всеукраїнська школа онлайн»: <https://lms.e-school.net.ua/>

Важливою є організація методичних заходів у закладах освіти з метою обміну думками вчителів-практиків з питання подолання освітніх втрат, використання ефективних онлайн-інструментів у роботі зі здобувачами освіти. Також необхідно виокремити проблеми, що можуть виникати під час освітнього процесу.

ІСТОРІЯ

У 2024–2025 навчальному році для 8–11 класів чинними є такі навчальні програми з історії:

№ з/п	Назва програми	Ким \ коли затверджена	Активне покликання	QR-код
1.	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Історія України. Всесвітня історія 6–11 класи»	Наказ МОНУ від 03 серпня 2022 року № 698	Навчальні програми для 6–11 класів розміщено на сайті МОНУ за покликаннями: http://surl.li/ackmwe	

2.	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Історія: Україна і світ (інтегрований курс) 10–11 класи»	Наказ МОНУ від 03 серпня 2022 року № 698	для 10–11 класів: http://surl.li/wyyqqi	
----	--	--	--	---

Усі навчальні програми розміщено у відповідній рубриці офіційної вебсторінки Міністерства освіти і науки України: <https://mon.gov.ua/ua>

Звертаємо увагу на те, що зазначені вище програми рекомендовано використовувати для класів із поглибленим вивченням історії.

На основі зазначених програм педагоги розробляють календарне планування самостійно, визначаючи кількість годин на вивчення тієї чи іншої теми. Рекомендовано більше годин відводити на практичні роботи. Навчання предметів «Історія України» і «Всесвітня історія» може здійснюватися паралельно або послідовно. Для підвищення ефективності навчальної діяльності учнів / учениць і розподілу навчального часу в навчальних програмах запропоновано синхронізувати навчання історії України та всесвітньої історії у 8–11 класах. Перехід до синхронізації може відбутися на початку або впродовж навчального року (наприклад, на початку семестру). Можна використовувати запропоновані в навчальній програмі таблиці синхронізації або вносити в них доречні зміни.

Для реалізації громадянської та історичної освітніх галузей Державного стандарту базової середньої освіти для здобувачів освіти 5–6 класів різними авторськими колективами створено 13 модельних навчальних програм, а для 7–9 класів 8 модельних програм, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Модельні навчальні програми слугують основою для розроблення навчальних програм, навчальної та навчально-методичної літератури для 7–9 класів і уможливають реалізацію закладами освіти академічної свободи.

Вивчення предметів громадянської та історичної освітніх галузей, залежно від обраної педагогами модельної програми, може бути синхронним вивченням двох самостійних курсів – історії України та всесвітньої історії або інтегрованим, під час вивчення якого історію України розглядають у контексті всесвітньої історії та громадянської освіти. У всіх програмах зберігається хронологічна послідовність викладу матеріалу в поєднанні з проблемно-тематичним підходом та елементами історії окремих країн Європи і світу.

Автори модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ. 7–9 класи» акцентують увагу на необхідності застосування порівняльних характеристик подій історії України та всесвітньої історії, а також дотримання україноцентричного підходу до вивчення історії під час викладання цього курсу.

Оскільки всі модельні навчальні програми для 5–6 та 7–9 класів є авторськими, їхні підходи втілюються в авторських підручниках і додаткових навчально-методичних матеріалах. Вільний доступ до цих матеріалів відкрито на офіційному сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» у рубриці «Навчально-методичне забезпечення НУШ. 5–9 класи»: <https://imzo.gov.ua/osvita/nush/navchal-no-metodychne-zabezpechennia-5-9-kl-nush/>

У Миколаївській області протягом 2023–2024 навчального року пілотувалися дві модельні програми з громадянської та історичної освітніх галузей для 7 класу. За підсумками пілотування, 25 червня 2024 року відбувся обласний семінар «Особливості реалізації Концепції Нової української школи у пілотних 7-х класах» для вчителів історії, які планують викладати у 7 класах у 2024–2025 навчальному році. Матеріали та відеозапис семінару розміщено на сторінці «Події» сайту «Суспільствознавчий портал Миколаївщини»: <https://sites.google.com/moipppo.mk.ua/suspportal>

Із програмами та сайтами видавництв для 5–9 класів можна ознайомитися за покликаннями:

Активне покликання	QR-код
Модельні програми: https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/	
Онлайн-підручники: https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/	
Видавництво «Астон»: https://aston.te.ua/	
Український освітянський видавничий центр «ОРІОН»: https://www.orioncentr.com.ua/	

<p>Видавництво «Гене́за»: https://www.geneza.ua/</p>	
<p>Видавництво «Ранок»: http://surl.li/ctvdx</p>	
<p>Видавничий дім «Освіта»: http://www.osvita-dim.com.ua/</p>	

Для належної організації навчання історії рекомендуємо користуватися офіційними інтернет-сторінками державних установ, громадських організацій та інституцій:

- Український інститут національної пам'яті: <https://uinp.gov.ua>
- Інститут історії України НАН України: <http://history.org.ua>
- Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт»: <http://likbez.org.ua>
- Історична правда: <https://istpravda.com.ua>
- Електронний архів українського визвольного руху: <http://avr.org.ua>

Матеріали для використання на заняттях історії, під час організації дебатів, дискусій тощо можна знайти на ютуб-каналах:

- ✓ «Історія без міфів»: <https://www.youtube.com/@IstoriyaBezMifiv>
- ✓ Ігоря Щупака «Історія з історією»:
<https://www.youtube.com/@HistoryShchupak>
- ✓ Олександра Алфьорова: <https://www.youtube.com/@OleksandrAlforov>
- ✓ Акіма Галімова «Реальна історія»:
<https://www.youtube.com/channel/UCdlVTngmxbh0oNE1pCwS64g>
- ✓ «Цікава історія»: <https://www.youtube.com/c/ЦікаваІсторія>
- ✓ «WAS: популярна історія»:
<https://www.youtube.com/channel/UCReA6NV7ITl3m9PHybLD9sg>
- ✓ «Історія з Братами Капрановими» ім. Т. Г. Шевченка»:
<https://www.youtube.com/@imtgsh>

- ✓ Віталія Дрібниці «Історик щосуботи»:
<https://www.youtube.com/playlist?list=PLBYsRgTrgMcunqSiinXu6-HRVBXXK9vNPQ>
- ✓ «Локальна історія»:
<https://www.youtube.com/c/LOCALHISTORYua/featured>

ПРАВОЗНАВСТВО

У 2024–2025 навчальному році для 9 та профільних 10–11 класів чинними є такі програми з правознавства:

№ з/п	Назва програми	Ким \ коли затверджена	Активне покликання	QR-код
1.	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Основи правознавства. 9 клас»	Наказ МОНУ від 03 серпня 2022 року № 698	Навчальні програми для 9 та 10 класів розміщено на сайті МОНУ за покликаннями: http://surl.li/kyh qjb	
2.	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Правознавство (профільний рівень). 10–11 класи»	Накази МОНУ від 14 липня 2016 року № 826, від 23 жовтня 2017 року № 1 407	http://surl.li/krb ghw	

Під час викладання предметів правознавчого спрямування особливу увагу необхідно звертати на використання інтерактивних методів навчання, які сприяють розвитку критичного мислення, умінню висловлювати власну позицію, аргументовано її відстоювати, посилаючись на відповідні норми чинного законодавства, розв'язанню юридичних задач.

У методичних рекомендаціях МОНУ щодо вивчення основ правознавства у 2024/–2025 навчальному році рекомендовано звернути увагу на зміни в законодавстві України, що стосуються основ конституційного, цивільного, трудового, сімейного, адміністративного та кримінального права. Закон України «Про правовий режим воєнного стану»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>, який регулює питання можливості обмеження визначених конституційних прав громадян, а також щодо мобілізації та виконання військового обов'язку громадян, зокрема Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку», що набув чинності 18 травня 2024 року: <http://www.golos.com.ua/documents/z-3633-ix.pdf>

Для належної організації навчання з правознавства потрібно скористатися такими інформаційними ресурсами:

- «Керівні принципи освіти в галузі прав людини для систем середньої школи», що розроблені Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, містять

конкретні рекомендації для впровадження освіти з прав людини у ЗСО, онлайн-посібник: <http://osce.org/odihr/93969>

- «Онлайн» – друге оновлене видання навчально-методичного посібника «Керівництво із соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в інтернеті». Перше видання схвалено для використання в закладах освіти комісією з інформатизації закладів освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 09 листопада 2017 року № 21.1/12-Г-761): <https://osce.org/files/f/documents/0/f/483533.pdf>
- «Інтернет, який ми хочемо, – посібник для учителів» (The Web We Want): http://webwewant.eu/documents/10180/973204/Handbook_teachers_lesson_plan_all_UA.pdf/87b2bd1c-bcab-4701-8017-19dff1887003
- Оновлений посібник з освіти з прав людини за участю молоді «Компас», виданий у межах проєкту Ради Європи «Молодь за демократію в Україні»: <https://coe.int/uk/web/compass>
- «Конституційне право» (за ред. М. І. Козюбри): https://osce.org/files/f/documents/9/d/489959_0.pdf
- «Загальна теорія права» (за ред. М. І. Козюбри): <https://osce.org/files/f/documents/8/f/283756.pdf>

В умовах російсько-української війни актуальним є вивчення курсу за вибором «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право» (для учнів 10–11 класів закладів загальної середньої освіти), який розроблений Українською Гельсінською спілкою з прав людини та Національним Товариством Червоного Хреста в Україні за підтримки МОНУ. Навчальну програму курсу за вибором, посібник та онлайн-курс розміщено в окремій рубриці на сайті МОНУ «Міжнародне гуманітарне право»: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/mizhnarodne-humanitarne-pravo>

Для проведення цікавих і практичних уроків з правознавства можна використовувати матеріали Освітнього центру, що офіційно відкрився 19 липня 2019 року у Верховній Раді України. Його мета – підвищення довіри громадян до Верховної Ради України через ознайомлення їх з роботою парламенту й депутатського корпусу. Головною цільовою аудиторією Освітнього центру Верховної Ради України є молодь, зокрема школярі та студенти: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/179356.html>

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

У 2024–2025 навчальному році в закладах загальної середньої освіти у 10 класах продовжується вивчення інтегрованого курсу «Громадянська освіта» за програмою:

№ з/п	Назва програми	Ким \ коли затверджена	Активне покликання	QR-код
1.	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Громадянська освіта. 10 клас»	Наказ МОНУ від 03 серпня 2022 року № 698	Навчальні програми для 10–11 класів розміщено на сайті МОНУ за покликанням: http://surl.li/wbgz	

Відповідно до змісту навчальної програми та методичних рекомендацій МОНУ на 2024–2025 навчальний рік основою освітнього процесу з громадянської освіти має бути активне навчання учнів / учениць, зокрема комунікація і взаємодія в парах / групах, організація та проведення дискусій і диспутів, симуляції життєвих ситуацій, рольові ігри, що розвиватимуть уміння та навички аргументовано й чітко представляти власну позицію, сприймати думки інших, ставити запитання один одному, ефективно взаємодіяти. Під час вивчення тем важливо передбачити аналіз актуальних суспільних проблем сьогодення, життєвих прикладів.

Багаторічний досвід напрацювань із громадянської освіти має Всеукраїнська Асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба», яка створила онлайн-платформу підручника з громадянської освіти для 10 класу: www.citizen.in.ua На платформі працює онлайн-курс з громадянської освіти для учнів 10 класу, що складається з 60 інтерактивних відеоуроків від кращих учителів громадянської освіти України.

Із метою якісного викладання громадянської освіти рекомендуємо скористатись онлайн-ресурсами, що надають широкі можливості для вчителів громадянської освіти й учнів:

- Портал «Медіаосвіта та медіаграмотність»: <http://www.medialiteracy.org.ua>
- Тулбокс для вчителів (збірники інтерактивних вправ для розвитку громадянських компетентностей на різних предметах): https://toolbox.medialiteracy.org.ua/predmet/mediagramotnist-v-umovah-vijny/page/2/?post_types=toolbox
- Навчально-методичний посібник «Медіаосвіта в огні. Методичні рекомендації для вчителів курсу «Громадянська освіта» / «Історія»: <https://www.aup.com.ua/navchalno-metodichniy-posibnik-media/>
- Інфомедійна грамотність онлайн: посібник для тренера / За заг. ред. О. Тараненко (розроблено в межах проекту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність»: https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/12d-e_online_curriculum_6s_8-1.pdf
- «Методичні матеріали для інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас): посібник / Автор-укладач Т. Ремех: <https://cutt.ly/PwqL05KB>
- Посібник для вчителя «НАТО – сила, що захищає мирних громадян»: <https://natodef.gromadosvita.org.ua/index.html>

Для підготовки уроків рекомендуємо використовувати інформаційні матеріали, розміщені на сайті офісу розбудови доброчесності при Національному агентстві з питань запобігання корупції, а також методичні рекомендації до проведення антикорупційних уроків:

Онлайн-посібник «Антикорупційні уроки»: комплект матеріалів для використання у 9–11 класах

